

پژوهشی بر تاریخ و تمدن اسلامی پگاه نادری

کارشناس ارشد پژوهش هنر، دانشگاه علم و هنر یزد

چکیده

تاریخ یکی از مباحث مهم شناخت گذشته ی مرز و بوم انسانهاست. می توان گفت که تاریخ در زندگی ما انسانها نقش و جایگاه مهمی دارد. با توجه به تاریخ، تاریخ راهی برای شناخت بهتر انسان و روزگاران گذشته است با توجه به کارکرد اجتماعی آن، تاریخ یکی از عناصر اصلی تمدن سازی به شمار می آید. انتخاب روش تحقیقی در این پژوهش براساس اهداف آن، از انواع تحقیقاتی - بنیادینست و به جهت ماهیت از نوع توصیفی - تحلیلی می باشد. هدف اصلی بررسی و تحلیل تاریخ و تمدن جهان اسلام از جمله تاریخ یعقوبی است نتایج نشان می دهد که هنرمندان بزرگ و دانشمندانی که در زمینه ی تاریخ تلاش کرده اند که باعث گردید اسلام در کنار دیگر تمدن ها قرار گیرد. نتیجه گیری آنچه در این پژوهش گذشت خلاصه ای از تمدن اسلامی بود ما در این مقاله سعی کردیم به تعریف تاریخ اسلام و به ویژه تاریخ یعقوبی بپردازیم و دریافتیم تمدن اسلامی در زمینه ی تاریخ تمدن و پرورش هنرمندان به نقطه ی اوج رسید. **واژگان کلیدی:** اسلام، هنر اسلامی، تاریخ، تمدن، تمدن اسلامی

مقدمه

در این پژوهش با یک فرضیه سروکار داریم که به نظر می رسد مفهوم تاریخ و تمدن تاثیراتی بر روی رویدادهای مهم تاریخ بر جای نهاده است گفتنی است که نه تنها معنای اصطلاح جهانی شدن و جهانی سازی دچار اختلاف و ابهام است، بلکه گاهی حتی اصل وجود یا عدم آن نزد پژوهشگران حوزه ی تاریخ و تمدن در تحقیق مورد بحث است. مفهوم زمان و تاریخ که در بینش تاریخی ادیان الهی مطرح بود، زمینه ای برای پیدایش مفهوم پیشرفت یا اندیشه ترقی فراهم آورد و این مفهوم زمینه ساز برای شناخت هنر و تمدن در جهان و جهان اسلام گردید. پژوهش در راستای یک هدف اصلی شکل گرفته است که با بررسی و تحلیل تاریخ و تمدن جهان و جهان اسلام است و سیر آن را بررسی خواهد کرد. در اهمیت پژوهش که به علت وجود اهداف پژوهش از قبیل شناخت - توصیف - تحلیل تاریخ و تمدن شکل گرفته است میزان کاربرد و نیاز شناخت امروزه پژوهشگران حوزه تاریخ را مشخص می کند و به همین علت از اهمیت مهمی برخوردار است.

متأسفانه مشاهده می شود که در شمار قابل توجهی از متون ترجمه شده از زبان های اروپایی در زمینه تاریخ و تمدن اسلامی، اشتباهات ترجمه ای چشم گیری وجود دارد که ناشی از عوامل گوناگون، به ویژه عدم تخصص مترجمان در این متن هاست و بیشتر این خطاها در حوزه اسامی خاص (افراد، اماکن و اصطلاحات) و تبدیل تاریخ های هجری به میلادی و برعکس بروز می یابند. به طور معمول کسانی که به ترجمه این گونه کتاب ها از زبان اروپایی دست زده اند در حوزه تاریخ و تمدن اسلامی تخصص نداشته و از اطلاعات کافی و آگاهی لازم در این زمینه برخوردار نبوده اند چه بسا به علت نداشتن اطلاعات کافی در موضوع مورد نظر، در درک برخی مفاهیم، اصطلاحات و نکات تاریخی و برگرداندن آن ها به زبان فارسی به خطا رفته اند و این خطا کاری را باید به سهل انگاری دیگر ایشان یا دست کم سهل انگاری ناشران این آثار افزود که در کار خود از حضور متخصصان این رشته برای مصون ماندن از اشتباه، کمتر بهره جسته اند. اشتباه در برگردان نام های خاص یکی از اشتباهات فاحش و بسیار متداول در ترجمه های کتاب های تاریخ و تمدن اسلامی، ضبط نادرست نام های خاص است که اشتباه در ترجمه این موارد، به دو مشکل اساسی بازمی گردد: نخست، این که اغلب این اسامی، عربی هستند و مترجم و نویسنده اروپایی با مشقت فراوان سعی کرده آن ها را با حروف لاتینی ثبت و ضبط نماید و طبیعتاً اختلاف ریشه ای الفاظ و تفاوت اشتقاق کلمات بین این زبان های گوناگون، تلفظ صحیح آن ها را مشکل می سازد. (حسین زاده شانه چی، حسن؛ ۱۳۸۷، ۳۰)

پژوهش حاضر به مقوله تاریخ، پرداخته است. بخش اول به تاریخ و متون مترجمه شده گرایش های مختلف در علم تاریخ، ارتباط تاریخ با علوم اجتماعی و انسانی، اختصاص دارد. درمبحث بعدی ضمن اشاره به تمدن و فلسفه غربی در بهره گیری از منابع به نقد درونی بر ضرورت روشمند بودن مطالعات تاریخی تاکید ورزیده اند و سپس به مسأله عینیت

تاریخی پرداخته است. (برکلی ادینس؛ صالحی، نصرالله، ۱۳۸۰، ۱۶۸) در بخش آخر به بررسی تاریخ یعقوبی در فلسفه ی اسلامی پرداخته می شود.

اگر این تمدن‌ها، را تجزیه و تحلیل می کردند و حریم‌های فلسفه، عرفان، علوم و تکنولوژی آنها را به خوبی می شناختند و می توانستند در آن میان گزینش کنند، یعنی دستاوردهای تکنوژیک و علمی را، بدون توجه به عرفان و فلسفه غربی بر می گزیدند، به چنین افول تمدنی گرفتار نمی شدند. این، خود، مقوله وسیعی است که در خلاصه ترین عبارت می توان گفت اگر تمدنی شکل بگیرد، منظومه کاملی می سازد که در همه ابعاد آن اعم از فلسفه، عرفان، جامعه شناسی و حتی رابطه انسان با طبیعت و محیط، که منشأ پیدایش بسیاری از نوآوری‌های علمی است، نوعی هژمونی برقرار می شود. این حرکت، پی ریزی تمدن غربی را به دنبال داشت و اگر نگوییم دین ستیزی، در نگاه محافظه کارانه تری، دین گریزی از اصول مسلم و لایتغیر آن بود؛ چون با رویکرد ستیز با ارزش‌های دینی و نفی تأثیر آنها بر حوزه‌های اجتماعی آغاز شده بود.

یعقوبی، یکی از مورخان بزرگ اسلامی در قرن سوم هجری است که در تاریخ عمومی کتاب هایی را تالیف کرده است و به قول روزنتال، نخستین نوع از انواع سه گانه تواریخ عالم، تاریخ یعقوبی است. وی به عنوان یک تاریخ نگار مسلمان، نه تنها صرفاً تابع سنت پیشینیان خود نبوده است، بلکه در جای خود، در سپهر فرهنگ اسلامی تا مقام یک مورخ مبدع نیز اوج گرفته است. به کارگیری شیوه های نه چندان رایج و اما علمی در قلمروی تاریخ نگاری، یعقوبی را در سطح تاریخ نویسان عالی قدری، چون مسعودی و ابن مسکویه قرار داده است (حضرتی، ۱۳۸۰، ص ۱).

وی سعی کرده که کاری تکراری انجام ندهد و این نشان می دهد که برای یعقوبی هم -با وجود اینکه او از تاریخ نگاران قرون اولیه اسلامی است - توجه به پژوهش های پیشین دارای اهمیت بوده و او سعی کرده که در ذیل پیشینه پژوهش خود، بر اهمیت اثر خود از نظر تازگی، جامع تر و صحیح تر بودن اثرش نسبت به آثار قبلی، تأکید نماید. فایده علم تاریخ در مورد فایده علم تاریخ، موارد زیادی، مانند عبرت آموزی، هویت بخشی و غیره ذکر شده است؛ اما متأسفانه، چنانچه قبلاً هم گفته شد، به دلیل مفقود شدن قریب به یقین مقدمه جلد اول کتاب تاریخ یعقوبی - که امکان داشته، وی در آنجا به این موارد پرداخته باشد - مطلبی در این زمینه از وی رؤیت نشد؛ ولی با توجه به اینکه مخصوصاً در گذشته به جنبه عبرت گیری و پندآموزی از تاریخ، بسیار توجه می شده، احتمالاً یکی از فواید تاریخ از نظر یعقوبی نیز همین مسئله بوده است، که وی در صدد نوشتن آن برآمده است. همچنین با توجه به سخنانی که یعقوبی از افراد گوناگون و از

چند حکیم و نیز حدیثی که از امیرالمؤمنین ی، امام علی (ع) در مورد علم و دانش در مقدمه جلد دوم تاریخش آورده است، احتمالاً او یکی از فواید مهم تاریخ را شناخت می دانسته است. زیرا که با کسب علم و دانش می توان به آن شناخت رسید. (بختیاری، ۱۳۸۸)

روش تحقیق

انتخاب روش تحقیقی در این پژوهش براساس اهداف آن، از انواع تحقیقاتی - بنیادینست و به جهت ماهیت از نوع توصیفی - تحلیلی می باشد. این پژوهش با هدف شناخت - توصیف و تحلیل تاریخ و تمدن اسلامی شکل گرفته است. بنابراین برای تحقق هدف پژوهش، روش گردآوری، کتابخانه ای و میدانی بوده که از این طریق اطلاعات مورد نیاز جمع آوری و مطالب با استفاده از مثال ها و منابع معتبر به روش توصیفی بیان شده است. در واقع این پژوهش، مطالعه ای تحلیلی و مقایسه ای بوده و به طور کلی با کمک گرفتن از منابع کتابخانه ای، ترجمه متن های مرتبط، استفاده شده است مطالعه به صورت کتابخانه ای و از طریق فیش برداری مطالب از میان منابع معتبر کتابخانه ای - مجلات - مقالات - سمینارها انجام شده است و سعی پژوهشگر بر این بوده است که از جدیدترین منابع بهره مند شود. مطالعات اینترنتی که با کمک جستجوگرها در بانک علمی و اطلاعات و کتابخانه های دیجیتالی صورت گرفت. لازم به ذکر است که جستجوهای گسترده با استفاده از منابع اینترنتی در راستای تحقیق انجام شده است و همه ی مطالعات در این پژوهش برای تسلط و شناخت عمیق تر پژوهشگر در تحلیل تاریخ و تمدن صورت گرفته است. انتخاب روش تحقیقی در پژوهش براساس اهداف از انواع تحقیقات - کاربردی و از جهت ماهیت از نوع توصیفی - تحلیلی می باشد. جامعه آماری این پژوهش تاریخ یعقوبی است. آیا او نگاه خاصی به تاریخ و جایگاه آن نسبت به سایر علوم دارد، در راستای اهداف تحقیق، مورد بررسی قرار گرفت. این نمونه از سایت های معتبر گردآوری شده و مطالعات به روش کتابخانه - ای از کتاب ها و مقاله ها صورت گرفته است. روش نمونه گیری به صورت انتخابی و در بخش تجزیه و تحلیل داده ها پس از استخراج داده ها به تحلیل موضوع پرداخت شده است.

یافته ها

تاریخ، به عنوان روشی در عرصه پژوهش های تاریخی، شکل کمال یافته تاریخ نگاری است که در تاریخ اسلام سابقه ای دیرینه دارد. در این گونه تاریخ نگاری، مورخ با کاربست اصول و قواعد تعریف شده یا پذیرفته شده دانشمندان حوزه تاریخ، و استفاده از ابزارها و امکانات و نیز دستاوردهای دیگر علوم مربوطه، می کوشد تا به داده های واقعی دست یافته و سره را از ناسره بازشناسد. با این رویکرد، تاریخ تحلیلی، با آنچه معطوف به داده های تاریخی، تحلیل می شود، متفاوت و

متمایز است و اساساً تحلیل‌های مبتنی بر تاریخ، خارج از حوزه تاریخ به‌شمار می‌آید. از نظر تاریخ یعقوبی فایده علم تاریخ در مورد فایده علم تاریخ، موارد زیادی، مانند عبرت آموزی، هویت بخشی و غیره ذکر شده است.

بحث و نتیجه‌گیری

در یافته‌ها و نتایج مورد بررسی پژوهش در سیر تاریخ دریافتیم که این پژوهش بررسی روند نوسازی تمدن اسلامی و چالش‌های فراروی آن پرداخته است؛ پس از سقوط خلافت عباسیان در سده هفتم هجری به دست مغولان، جهان اسلام بار دیگر توانست در قالب امپراتوری‌های بزرگ عثمانی، صفوی و مغولان کبیر در هند و نیز چند سلطان نشین در آفریقا و مغرب اسلامی، سازمان سیاسی، فرهنگی، نظامی و اقتصادی خود را بازسازی کند و تا سرحد تبدیل شدن به یک رقیب نیرومند برای غرب پیش رود. چنانچه خواهیم به صورت موجز در این باره سخن بگوییم، یا باید صرفاً به حوزه تمدنی خاصی پرداخته شود و یا اگر محدوده وسیعی مثل ایران، آفریقا، اندلس در نظر گرفته شود، باید به مهم‌ترین شاخص‌ها و آثار تمدنی که در زمان سیطره اسلام بر آن مگر اینکه محدوده به وجود آمده، اشاره کرد، که متأسفانه از نگاه نگارنده این سطور این مباحث در اثر حاضر رعایت نشده است که در ادامه بصورت موردی بدان‌ها اشاره می‌شود: تقسیم‌بندی ادوار اسلامی تمدن اسلامی دوران‌های متفاوتی را پشت سر نهاده است. به همین سبب، هنر صنعتگران ایرانی و یونانی و مصری و سوری باهم پیوند خورد و زیر فرمان اسلام، به شیوه‌هایی مبدل شد که امروزه ظرفیت معنوی در تمدن اسلامی آن چیزی است که در متن و درون جامعه و فرهنگ اسلامی نهفته است و مسلمانان در گذشته توانسته‌اند با اتکای به آن تمدن سازنده و دیر پای خویش را بنا کنند؛ و امروزه نیز می‌توانند با بازشناسی و تقویت و نیز رفع کاستی‌ها، بار دیگر مجد و عظمت گذشته خویش را در برابر جهانیان به نمایش بگذارند هنر اسلامی نامیده می‌شود. همچنان از نظر تاریخ یعقوبی فایده علم تاریخ در مورد فایده علم تاریخ، موارد زیادی، مانند عبرت آموزی، هویت بخشی و غیره ذکر شده است.

پیشنهاد می‌شود در جامعه‌ی فرهنگی و اسلامی با توجه به باز شناسی هویت تاریخ و تمدن اسلامی از آنچه در گذشته به جای گذشته شده با توجه به هنر اسلامی در دنیا بیشتر شناخته شود و سعی شود این مبحث بیشتر کار شود زیرا دارای بعد معنوی و تاریخی جامعه‌ی فرهنگی و اسلامی ماست و همچنین سعی در حفظ این هنرهای اسلامی باشد.

منابع

- بختیاری، زهرا؛ (۱۳۸۸)، تاریخ اسلام: فلسفه ی تاریخ یعقوبی، باقر العلوم، شماره ۴، ص ۱۰۷
- برکلی ادینس؛ مترجم: صالحی، نصرالله؛ (۱۳۸۰)، تاریخ و فلسفه ی تاریخ، باقر العلوم، شماره ۷، ص ۱۶۹
- حسین زاده شانه چی، حسن؛ (۱۳۸۷)، خطاهای رایج در ترجمه متون تاریخ و تمدن اسلامی، مجله ی اخلاق و تاریخ پژوهشی - شماره ۱۴، ص ۳۰
- شهیدی پاک، محمدرضا؛ (۱۳۹۷)، بررسی سیر تاریخ شناخت ادیان و پیدایش علم ملل و نحل در تاریخ و تمدن اسلامی برای همزیستی مسالمت آمیز، مجله فردوسی، سال اول - شماره ۸، ص ۱
- کلهری، مریم؛ رهبری، عباس؛ (۱۳۹۵)، ره آورد هنر در تاریخ و تمدن اسلامی، مجله ی روایت تاریخ، دوره اول - شماره ۱، ص ۵۲
- واسعی، سید علی رضا؛ (۱۳۸۵)، مجله ی اخلاق و تاریخ پژوهشی، شماره ۶، ص ۱۳۷